

Література

1. Арбеніна В. Л. Етносоціологія : навч. посібник. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2007. 316 с.
2. Евтух В. Б. Концепции этносоциального развития США и Канады: типология, традиции, эволюция. Київ: Наукова думка, 1991. 177 с..
3. Сімнадцяте загальнонаціональне опитування: ідентичність, патріотизм, цінності (17-18 серпня 2022 р.). *Рейтинг*. URL:https://ratinggroup.ua/research/ukraine/s_mnadcsyate_zagalnonac_onalne_opituvannya_dentichn_st_patr_otizm_c_nnost_17-18_serpnnya_2022.html.
4. Євтух В. Б., Трошинський В. П., Галушко К. Ю. та ін. Етносоціологія: терміни та поняття. Навчальний посібник. Київ: Видавництво УАННП «Фенікс». 2003. С. 133.
5. Дванадцяте загальнонаціональне опитування: динаміка оцінки образу держави (18-19 травня 2022 р.). *Рейтинг*. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/dvenadcsyaty_obschenacionalnyy_opros_dinamika_ocenki_obraza_gosudarstva_18-19_maya_2022.htm.
6. Костенко Н. Всередині та поза межами ідентичності в культурному досвіді пандемії та війни. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2022. № 2. С. 5-21.

Кріжік К. С.

аспірантка Інституту соціології НАН України

ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВИХ ПЕРСПЕКТИВ ВИМУШЕНИХ ЗОВНІШНІХ МІГРАНТІВ З УКРАЇНИ

Станом на 7 березня 2023 року, кількість вимушених українських мігрантів в Європі становить понад 8,1 млн осіб, 4,8 млн з яких отримали статус тимчасового захисту у приймаючій країні [1]. Існуючі дані демонструють, що профілі вимушених українських мігрантів різняться в залежності від країни [2], а також що їхні плани щодо повернення до України різняться [3].

Дослідниками виділяються п'ять ключових груп чинників, що впливають на прийняття рішення про повернення біженців: (1) умови в країні походження, (2) умови в приймаючій країні, (3) індивідуальні фактори (психологічний стан, здатність задовольнити міграційні прагнення, відчуття відсутності іншого вибору тощо), (4) соціальні фактори (сімейні обставини, ностальгія за батьківщиною, бажання зробити внесок у розбудову країни тощо) та (5) політики обох країн щодо міграції [4].

Всі ці фактори було включено до гайду глибинних інтерв'ю, що були проведени нами з 19-ма вимушеними зовнішніми мігрантами з України. Інтерв'ю

були взяті у період з листопада 2022 по березень 2023 року. З 19 інтерв'ю 17 були взяті у лютому-березні 2023 року.

На момент проведення інтерв'ю респонденти перебували в різних країнах: Чехії, Словаччині, Іспанії, Німеччині, Швейцарії, Австрії, Данії, Англії та Канаді. В цьому розрізі результати демонструють, що умови в країні походження мають значення для всіх, а от щодо умов в приймаючій країні оцінка є різною: якщо країни не дуже приваблюють респондентів, акцент робиться на неповернення через умови вдома, а якщо йдеться про освіту дітей, на можливості в приймаючій країні.

Отримані результати свідчать, що ключовим чинником прийняття рішення про повернення чи не повернення респондентів є уявлення про власне майбутнє в Україні та в приймаючих країнах, в розрізі одного або декількох з вищезазначених ключових чинників. Водночас важливу роль відіграє як суб'єктивна оцінка майбутнього, так і об'єктивні фактори.

Щодо першої групи чинників – **умов в країні походження**, переважно респонденти, що планують залишитися в країні перебування, зазначають, що їх спонукає не повертатися в Україну загроза фізичній безпеці (обстріли, заміновані території) та проблеми матеріального забезпечення (*«нема куди повертатися»*). Респонденти, що виїхали з дітьми, занепокоєні їх психологічною безпекою (*«нам пощастило, що син ніколи не чув ні сирен, ні вибухів, нічого такого, і хотілося б, щоб так і залишилось»*).

Умови в приймаючій країні значною мірою пов'язані в уявленнях вимушених українських зовнішніх мігрантів з оцінкою умов на батьківщині, аргументація щодо прийняття рішення про повернення зводиться до порівняння умов в поточній країні та Україні в коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі. Зокрема респонденти, що виїхали з дітьми, визначають кращі умови для освіти та розвитку дітей в приймаючих країнах порівняно з Україною як один з чинників неповернення. Небажання цих сімей повертатися на батьківщину аргументують не лише поточними умовами (сирени, брак облаштованих укриттів в закладах освіти та низький рівень задоволеності дистанційною освітою), але й загальним переконанням про те, що рівень та статус освіти навіть у мирних умовах нижче за європейський.

Рішення залишитися ґрунтується на позитивній оцінці перспектив в приймаючій країні та небажанні нехтувати інвестиціями часу та ресурсів, які забезпечили процес адаптації (*«так чи інакше це класний експерієнс»; «допоки в мене буде робота тут, я буду за неї триматися»; «не бачу сенсу просто все закреслювати для себе і повертатися назад, коли ти найдеш вже певний круг спілкування, коли ти найдеш роботу»*)

Індивідуальні чинники також відіграють значну роль у прийнятті рішення про повернення.

Респонденти зазначають про труднощі у адаптації (*«ти відчуваєш, що ти далеко, і тобі складно»*) або їх брак (*«побут не змінився, нічого не змінилося»*).

Важливим чинником також власне почуття спокою, захищеності та комфорту як чинники прийняття рішення про повернення (*«тут я відчуваю себе в безпеці, в Україні і до війни такої безпеки не відчувала»*).

Ті, хто планують повернутися до України, зазначають про відчуття любові до країни (*«ми поїхали не за власним бажанням, і залишились тут через обставини, тому хочеться додому»*), а також більші можливості для розвитку та задоволення потреб у відпочинку та комфорті на батьківщині, але вже після війни (*«(порівняно з Україною) втратили комфорт, втратили розваги, хоча це звучить цинічно»*).

На основі проведених інтерв'ю можна прослідкувати зв'язок між індивідуальними та **соціальними чинниками**, адже психологічний стан, особисті цілі, здатність задовольнити міграційні прагнення тісно пов'язані з членами родини та близькими, що емігрували разом з респондентом, залишились в Україні або зустріли їх в країні призначення. Наявність контактів в приймаючій країні не лише сприяє адаптації (допомога в оформленні документів, пошуку роботи тощо), але й створює умови для формування планів залишитися у цій країні, щоб бути поруч з близькими (*«оскільки мій хлопець тут, я розуміла, що рано чи пізно мені доведеться бути тут... а війна це прискорила»*).

У проведених інтерв'ю **політика щодо міграції в країні перебування та приймаючій країні** згадується не так часто, хоча основним фактором, що мотивує багатьох з опитаних залишатися в приймаючій країні, є статус тимчасового захисту або інші пільги, які вони отримують від відповідної держави. Для деяких з них це є можливістю не працювати і сфокусуватися на навчанні, для інших – можливість отримувати сталий дохід у період вивчення місцевої мови. Варто зазначити, що ті, хто не планує повернутися до України після завершення війни, зазначають, що після завершення існуючих програм з тимчасового захисту, будуть намагатися знайти інші можливості, як-от отримання робочої чи навчальної візи або дозволу на постійне проживання. Ті респонденти, що ще не визначились з поверненням, зазначають, що у випадку закінчення дії програм захисту розглядатимуть різні варіанти, в тому числі – повернення в Україну, зміну країни або отримання інших форм дозволу на проживання. Отримання статусу біженця в приймаючій країні респонденти не розглядають, оскільки він несе за собою певні обмеження, і в той же час

перспектива отримання робочої чи навчальної візи, або дозволу на постійне проживання є більш привабливою, а для деякого – більш реалістичною.

Отже, до ключових чинників, що на сьогодні впливають на прийняття рішення українських зовнішніх вимушених мігрантів є умови в приймаючій країні та на батьківщині та порівняння цих двох аспектів, а також індивідуальні та соціальні чинники. Політики щодо міграції в Україні та країні призначення не визначаються респондентами як важливі, попри те, що всі з них отримали статус тимчасового захисту або скористались подібним механізмом в приймаючій країні. Водночас ключовим у процесі прийняття рішення про повернення у випадку всіх респондентів є певна комбінація різних груп чинників.

Література

1. UNHCR. Ukraine refugee situation. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 15.03.2023).
2. What the self-selection of Ukrainian refugees means for support in host countries / J. Kohlenberger та ін. *EUROPP*. URL: <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2022/09/07/what-the-self-selection-of-ukrainian-refugees-means-for-support-in-host-countries/> (дата звернення: 09.03.2023).
3. UNHCR. Lives on hold: intentions and perspectives of refugees from Ukraine #2. 2022. URL: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/95767> (дата звернення: 15.03.2023).
4. Koser K., Kuschminder K. Comparative research on the assisted voluntary return and reintegration of migrants. 2015. URL: <https://doi.org/10.22459/lwg.12.2017.10> (date of access: 02.03.2023).

Мікула А. І.

*аспірантка кафедри соціології
Львівського національного університету
імені Івана Франка*

ОСВІТНІ АСПЕКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ УКРАЇНЦІВ

Дослідження сучасних українських дослідників здебільшого присвячені передумовам інтелектуальної міграції українців у XVII ст., міжнародній співпраці українських університетів у другій половині XIX – на початку XX ст., а також академічній мобільності перспективних молодих науковців і викладачів цих університетів, еміграції та діяльності української інтелектуальної еліти